

ЕВОЛЮЦІЯ ІНСТИТУТУ СУСПІЛЬНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ У ПОЛЬЩІ, ПЕРСПЕКТИВА МАЙБУТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Наукові праці МАУП, 2016, вип. 50(3), с. 100–103

Проаналізована політико-правова площина нещодавніх змін законодавства Польщі у питанні функціонування суспільного мовлення дає підстави для моделювання можливих наслідків цих рішень.

У попередніх дослідженнях автор вже звертався до питання становлення інституту суспільного телебачення і радіомовлення (далі – суспільне мовлення) Польщі [1, 42–46], але тоді дослідження стосувалося виключно змін правової площини, і не стосувалося змін, які відбулися у грудні 2015 р. з приходом до влади політичної сили “Право і справедливість”. Продовжимо започатковану роботу і проаналізуємо політико-правову площину нещодавніх змін законодавства Польщі у питанні функціонування суспільного мовлення та розглянемо можливі наслідки цих рішень не тільки у контексті медіаринку Польщі, а й у контексті медіаринку Європи.

Проблемами становлення і трансформацій суспільного мовлення у Польщі та Європі займався безліч дослідників: І. Банджері, П. Белявський, Т. Бернс, Б. Боровик, А. Брігс, М. Гмерк, Р. Енгельман, Д. Мак-Квейн, С. Мак-Кейб, В. Маньян Білладо, Р. М. Пеппер, К. Сайн, К. Сеневіранте, К. Якубович. Їхні фундаментальні дослідження стосувалися здебільшого загальних питань організації і функціонування суспільного мовлення, ситуації минулого. Досліджень, у яких аналізувався б Закон Польщі “Про внесення змін до закону про телебачення і радіомовлення”, ухвалений 30.12.2015 р., знайти не вдалося.

Проаналізуємо еволюцію інституту суспільного мовлення у контексті нещодавніх політико-правових змін у Польщі, передбачимо можливий сценарій подальших трансформацій за умов переосмислення ролі і місця інституту суспільного мовлення на медіаринку.

У своїй попередній статті “Місія суспільного телебачення і радіомовлення у національному законодавстві України та Польщі” автор вже описав певні події історії становлення у Польщі інституту суспільного мовлення. Зважаючи на це, лише стисло опишемо ситуацію до 2015 р.

Появу у правовому полі Польщі інституту суспільного мовлення ознаменував 1993 рік – рік публікації і введення в дію Закону Польщі “Про телебачення і радіомовлення”, ухваленого у грудні 1992 р. [2]. Цей закон пізніше було змінено у зв’язку з необхідністю визначення місії суспільного мовлення, що є стандартним для країн ЄС [1, 42–46]. Надалі політико-правова площина була більш-менш стабільною у цьому питанні, оскільки тривав 8-річний період правління “Громадянської платформи” (Platforma Obywatelska, далі – ПО) – партії, що об’єднує представників християнської демократії, консервативного лібералізму, соціал-лібералізму і користується підтримкою комерційних ЗМІ. Зміни при-

йшли разом з виборами у 2015 р.: Президентом Польщі обрали Анджея Дуду, який до обрання на посаду був представником політичної партії “Право і справедливість” (Prawo i Sprawiedliwość, далі – PIS). Пізніше, на парламентських виборах 2015 р., ця партія здобула парламентську більшість і сформувала Уряд. Проблемою, з якою на своєму шляху зіткнулася ця політична сила, було несприйняття та критика діяльності партії комерційними ЗМІ, представники PIS навіть звинувачували деякі приватні ЗМІ в упередженому ставленні до їхньої політичної сили.

Не маючи права голосу, PIS пішла на цілком зрозумілий і логічний крок – ухвалила 30 грудня 2015 р. Закон Польщі “Про внесення змін до закону про телебачення і радіомовлення” [3], що вирішував кадрові питання та забезпечення права голосу на каналах суспільного мовлення.

Відповідно до ст. 2 Закону Польщі “Про внесення змін до закону про телебачення і радіомовлення” з дня набрання чинності цього Закону скорочуються каденції, також скасовуються мандати нині діючих членів правлінь і рад наглядових спілок акціонерних товариств “Акціонерне товариство – Телебачення польське” і “Акціонерне товариство – Польське Радіо” [Там само]. Крім цього, у Законі наявні ще деякі положення, що гарантують прихід до керівництва Польським Радіо і Польським Телебаченням представників нової політсили, – внесені зміни до порядку призначення членів наглядової ради згаданих акціонерних товариств, тепер їх, як зрештою і керівників правління організацій, призначатиме Міністр фінансів. Законом скоротили повноваження Національної комісії з питань телебачення і радіомовлення Польщі в питаннях, що стосуються суспільного мовлення [Там само].

З пояснювальної записки до проекту Закону Польщі “Про внесення змін до закону про телебачення і радіомовлення” впливає, що цей Закон є лише першим кроком у реформі інституту суспільного мовлення. Правляча партія хоче трансформувати суспільне мовлення у національне [4, 5].

Дії нової правлячої партії щодо ухвалення Закону “Про внесення змін до закону про телебачення і радіомовлення” у приватних медіа називають “замахом на демократію” [5]. Правляча партія називає свої дії конституційними, а норми зміни – проєвропейськими. Утримаємося від критичних оцінок і спробуємо глибше проаналізувати причини такого рішення PIS.

Згадаємо про вже зазначене – партія PIS, яка не користується прихильністю приватних медіа, мала знайти “рупор” для проведення власної інформаційної політики.

Якщо розглянути контекст прийнятого рішення, стає зрозумілим, що крім політичної площини мотивів змін законодавства є ще й системна проблема, характерна для європейської моделі медіаринку. Річ у тому, що нинішній ринок асиметричний і від такої ситуації виграють приватні мовники. На медіаринку є два типи гравців: перший – приватні мовники, які відстоюють інтереси власника і нав’язують глядачам, слухачам свою наратію, їх більшість; другий тип – публічні (суспільні мовники), які мають задовольняти потреби якнайширшої аудиторії, кожної людини, національних меншин, їх меншість і вони зазвичай не конкурують з приватними мовниками у питанні нав’язування наратії, а лише наймаються пристосувати свій контент до вимог якнайширшої аудиторії. Така ситуація щодо асиметричності ринку створює значну перевагу для комерційних ЗМІ, які виграють у суспільних (публічних) не тільки якісно, а й кількісно. Наведена теоретична конструкція медіаринку не передбачає мовника, який би представляв інтереси держави. На практиці таким гравцем, звісно, виступає суспільне мовлення, проте, керуючись пріоритетом задоволення інтересів кожного – різних гравців (держави, нацменшин, кожного громадянина), суспільні мовники часто взагалі втрачають будь-яку можливість до вироблення повноцінної наратії, адже, турбуючись про безсторонність і об’єктивність – базові принципи концепції суспільного мовлення, на практиці бажання “бути корисним кожному” часто перетворює суспільного

мовника у пасивного демонстратора програм розважального змісту. Наведене вказує на те, що в умовах асиметричного медіаринку концепція суспільних ЗМІ існує тільки на рівні ідеї, прагнення, але не більше. В реальності ж неозброєним оком видно, що суспільне мовлення — сурогат, що має задовольнити інтереси держави, суспільства, національних меншин, кожного громадянина. За таких умов створення окремо державного мовлення і окремо суспільного мовлення видається цілком доречною перспективою. Передбачаємо, що виокремлення цих двох видів мовлення не тільки зменшить асиметрію медіаринку і сприятиме конкуренції інформації, а й відокремить інформаційну політику держави від задоволення потреб кожної людини, чим вивільнить суспільного мовника з тенет задоволення потреб сторін, які часто конкурують між собою.

Тому таким важливим є крок PIS. Політична партія своїм кадровим законом не тільки змінила керівництво суспільного мовника Польщі, призначеного за часів правління РО, а й показала, що положення Закону Польщі “Про телебачення і радіомовлення”, в яких декларується незалежність інституту суспільного мовлення, не працюють на практиці.

У світлі викладеного можна передбачити, що суспільне мовлення має пройти етап переродження і повернутися до тих цінностей, які зробили його світовим трендом та демократичним стандартом. Нагадаємо, що суспільне мовлення зароджувалося на локальному рівні — у США, наприклад, в університетах і школах з’являлися радіостанції, які обслуговували інтереси малих цільових груп. Вдалим прикладом моделі суспільного мовлення є створювані в Африці радіоточки, що транслювали шкільні уроки, щоб навчати дітей, які фізично не могли брати участь у заняттях через велику відстань до школи. Ці моделі вказують на “гуманну” природу суспільного мовлення (що виникали на локальному рівні), яка часто не відповідає інтересам політичних еліт. Саме тому перспектива для трансформації медіаринку існує, і у випадку Польщі вона

може бути оцінена як крок назад для того, щоб зробити два кроки вперед. Розглядаючи суспільне мовлення на національному рівні, зауважимо, що його мета — служіння людині та її розвитку — буде актуальною завжди [6, 81]. Серед основних завдань в умовах формування нового типу медіаринку, на думку автора, мають виступати: прояснення і створення програм для формування у людини системи орієнтації у світі; освіта за допомогою програм розважального змісту; розвіювання міфів, створених приватними та державними ЗМІ; створення безпечного для дітей контенту. Безперечно, запропоновані трансформації можливі за умови їх реалізації певною політичною силою в одній із країн Східної Європи. Проте лише у межах запропонованої у дослідженні моделі організації медіаринку (де гравцями будуть комерційні, суспільні та державні мовники) можливе існування інституту суспільного мовлення на національному рівні, який функціонуватиме відповідно до концепції суспільного мовлення не тільки на папері, а й на практиці. Нині існуючі моделі через наявну в них реалізацію суспільним мовником інтересу держави недоречно порівнювати з тим “гуманно” зорієнтованим суспільним мовленням, яке існувало на локальному рівні (приклади наведено вище). Не є винятком і “найкращий”, на думку багатьох, суспільний мовник Великобританії Бі-Бі-Сі, який хоча і створює справді важливі для кожної людини програми і реалізовує своєю діяльністю просвітницькі цілі, є чимало нарікань і до нього, адже ні для кого не секрет, що Бі-Бі-Сі утримується від критики Уряду Великобританії.

Отже, зауважимо, що події зі зміною політичних еліт у Польщі, що спричинили зміни у питанні існування суспільного мовлення Польщі, стали каталізатором до рефлексії автора, яка дала змогу обґрунтувати не тільки недоліки асиметричної організації медіаринку, а й недоліки функціонування гібридної моделі суспільного мовлення, що нині є загальноєвропейським трендом. Звісно, втілення в життя запропонованої автором трансформації моделі медіаринку

в таку, де суспільне мовлення відділено від державної інформаційної політики у зв'язку з появою нового гравця ринку — державного мовлення, потребує не тільки розроблення змін до законодавства та вирішення питань фінансування, а й пошуку політичної сили, яка б підтримала такі ініціативи. Водночас не викликає сумніву, що інститут суспільного мовлення у процесі своєї еволюції від локального рівня до національного ще не пройшов усіх етапів розвитку, але й надалі залишається привабливою для реалізації концепцією. Відтак слід очікувати на переродження суспільного мовлення і його кристалізацію в межах нового медіаринку.

Література

1. Іванов Д. В. Місія суспільного телебачення і радіомовлення у національному законодавстві України та

Польщі / Д. В. Іванов // Наук. пр. МАУП. — 2015. — Вип. 47 (4). — Київ: МАУП, 2015. — С. 42–46.

2. О radiofonii i telewizji: Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. (Dz.U. 1993 r. Nr 7, poz. 34., z późn. zm.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19930070034>

3. О zmianie ustawy o radiofonii i telewizji: Ustawa z dnia 30 grudnia 2015 r. (Dz.U. 2016 poz. 25) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20160000025>

4. Druk nr 158 Warszawa: projekt ustawy "О zmianie ustawy o radiofonii i telewizji", 28 grudnia 2015 r., Sejm Rzeczypospolitej Polskiej VIII kadencja [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/51186D6A21F3E825C1257F2A003D133C/%24File/158.pdf>

5. Wszolek G. Zamach na demokrację w mediach już był // niezalezna.pl / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://niezalezna.pl/74583-zamach-na-demokracje-w-mediach-juz-byl>

6. Іванов Д. В. Суспільне мовлення: поняття та призначення для людини, суспільства, демократії / Д. В. Іванов // Європ. перспективи. — 2013. — № 4. — С. 79–83.

Проаналізовано виникнення та становлення інституту суспільного телебачення і радіомовлення Польщі, наведено аргументи щодо політико-правової сторони його подальших трансформацій, докази того, що нинішня організація медіаринку Європи потребує змін, та вказується місце суспільного мовлення у новій системі.

The article analyzes the emergence and formation of public service broadcasting in Poland, the arguments concerning the political and legal aspects of its future transformation, argue that the current organization of the media market in Europe needs to change and specify the place of public service broadcasting in the new system.

Осуществлен анализ возникновения и становления института общественного телевидения и радиовещания Польши, приведены аргументы относительно политико-правовой стороны его дальнейших трансформаций, доводы того, что нынешняя организация медиарынка Европы требует изменений, и указывается место общественного вещания в новой системе.

Надійшла 17 березня 2016 р.